

Razgovor vodio Radoslav Lazić

DŽIM GEMBL (Jim Gamble) VIRTUOZ LUTKARSKOG

POZORIŠTA, Holivud, SAD

Prevod s engleskog Dragana Raičević

Džim Gembl dobitnik je nagrade "Mali princ" za životno delo Međunarodnog festivala pozorišta za decu (Subotica)

Radoslav Lazić: *Šta za Vas predstavlja fenomen lutkarskog pozorišta?*

Džim Gembl: Lutkarstvo je sa nama od kad postoji čovek. Možda su pećinski ljudi zabavljali svoju decu figurama od gline ili pričvršćenim svežnjevima trave koji bi podsećali na ljude. U pećinama Altamira u severnoj Francuskoj video sam crteže i čađave obrise šaka nastale pre 11000 do 16000 godina. Terra cota delovi lutke su pronađeni u egipatskim grobnicama sa rupama koje su se verovatno koristile za spojene udove. Ako bilo koja animirana stvar ili artikal ima sposobnost pokreta, to bi onda trebalo da bude definisano kao lutka. Ovaj fenomen nije nov. Imajući u vidu ogroman napredak u mogućnosti komunikacije poslednjih godina, zanimljivo je da mi još uvek koristimo ovaj drevni fenomen u savremenom dobu da bismo zabavili, podučili i eksperimentisali. Lutkarstvo je reprezentativan oblik umetnosti. Ono podstiče gledaoce na razmišljanje.

R. L: *Kako ste izabrali lutkarstvo?*

Dž. G: Oduvek su me zanimali svi vidovi lutkarstva. Dugi niz godina postojala je ushićenost marionetom. Zahvaljujući uni-

verzitetkom obrazovanju u oblasti inženjeringa, otkrio sam da su izazovi vezani za lutku na konac slični inženjerskim problemima. Mogu da upotrebim svoje znanje iz statike i kinematike (rešavajući problem sile i pokreta grafički) i da primenim te principe na nacrt plana pokreta marionete. Ovaj koncept se neposredno primenjuje na plan animirajućih sredstava.

R. L: *Kako ste postali lutkar – stvaralac – animator?*

Dž. G: Kao malog dečaka koji je rastao u malom gradu u istočnom Teksasu, u SAD, ohrabivali su me da se bavim različitim stvarima. Moji mentori su bili moji roditelji, nastavnici i vođe izviđača. Nedaleko od moje kuće nalazile su se borova i čempresova šuma iz koje sam mogao da sečem i sušim drvo za rezbarenje. Napravio sam bezbroj maketa aviona, "malih platformi" za trkačke automobile i rezbarija za marame. Imam desetak ili više malih ožiljaka na obe ruke od nezgoda nastalih rezbarenjem. Ohrabivan sam da se bavim raznim stvarima zato što u to vreme artikli nisu bili dostupni u prodaji.

Usredsredio sam se na lutkarstvo otprilike u 7. razredu kao rezultat čitanja članka Bila Berda u jednom časopisu koji se prodavao u supermarketu. Provodio sam nebrojene sate tokom prelaznih i srednjoškolskih godina eksperimentišući s lutkarstvom, svirajući tenor saksofon u srednjoškolskom bendu i baveći se izviđanjem i crkvenim aktivnostima. Svirao sam klavir od pete godine ali svakako nisam bio čudo od deteta. S obzirom da niko iz moje male zajednice nije mogao da se seti da je ikada gledao lutkarsku predstavu, moj rad je bio krajnje zanimljiv. To su bila vremena u istočnom Teksasu pre pojave televizora tako da sam pravio mnogo grešaka, ali sam naučio da budem kreativan, učio sam o muzici i radosti koju donosi kreativnost.

Nikada se nisam spremio da postanem lutkar jer nikada nisam čuo za lutkarstvo kao za profesiju. Kada sam se upisao na koledž bio sam podstaknut da upisem nešto vezano za inženjering ili industrijski dizajn. Ali tokom godina provedenih na koledžu, privukao sam dosta pažnje zahvaljujući svojim lutkarskim predstavama. Tokom četiri leta radio sam na lokacijama turističkih atrakcija u planinama Kolorada, stičući iskustvo s publikom, nastupajući u sedam kratkih dnevnih predstava i zarađujući novac kako bih platio troškove koledža.

R. L: *Koja je tajna upravljanja lutkom / lutkarske animacije?*

Dž. G: Lutke su reprezentativne kao što su crtani filmovi reprezentacija ljudskog iskustva. Dobro smišljene lutke sa praktičnim animirajućim sredstvima čine samo prvi deo jednačine. Potrebna je kombinacija veštog operatora i lutke da bismo dobili dobru predstavu kao rezultat. To je analogno sviranju klavira. Lutkar ili pijanista ne razmišlja o pomeranju dirki ili animirajućih sredstava, on samo razmišlja o pokretu ili zvuku koji želi da dobije iz svog instrumenta.

R. L: *Koja je veza između lutke i izvođača?*

Dž. G: Postoje mnogi stilovi izvođenja. U svojim predstavama s lutkama na štapu "crnog pozorišta" (koje više volim da nazovem "zavesa svetlosti" zbog pojedinih neodobravanja publike prema terminologiji "crnih veština") potpuno sam nevidljiv. Optička varka za gledaoca u pogledu veličine predstavlja imaginativan deo programa. Lutke mogu biti 50 ili 250 cm veličine ali u očima publike, samo onda kada postoji nešto s čim može da se izvrši poređenje, kao što je živi glumac, gledalac uviđa pravu veličinu. Rad Filipa Džentija i drugih koji koriste ovaj stil izvođenja ostvaruje čudesne teatralne aspekte.

Zahvaljujući uspehu Mapetovaca na TV koji su nastupali rame uz rame sa slavnim ličnostima i Kralju lavova i drugim pozorišnim produkcijama koje su obišle ceo svet i oborile rekorde, ljudi počinju da prihvataju lutkarstvo kao legitiman oblik scenske umetnosti. Lutke trenutno unapređuju produkcije pojavljujući se rame uz rame sa živim glumcima. Pre nekoliko godina, iako je Haudi Dudi bio popularna marioneta u televizijskim programima za decu, on je bio ograničen na malu scenu i lišen interakcije sa živim izvođačem. Danas, posebno imajući u vidu sposobnost kompjutera da ukloni konce, štapove i druga animirajuća sredstva iz scena koje se snimaju, lutka ima tu slobodu da nastupi bilo gde. Moje lutkarsko osoblje je radilo na mnogim nedavno snimljenim filmovima: Spajdermen, Kamenko i Kremenko, Ljudi u crnom samo su neki od stotinu filmova koji koriste lutke uz glumce.

R. L: *Koji su problemi dramaturgije lutkarskog pozorišta?*

Dž. G: Dramaturgija definisana kao teorija i primena dramske kompozicije, za lutkarsko pozorište ima samo relativno drugačiji značaj u odnosu na druge forme pozorišta. Problemi koji se sreću obično se tiču veličine. Glumci mogu da predstave likove suptilnim pokretima tela kao i izrazima lica. Lutkarsko pozorište uživo za razliku od televizije, koja je uglavnom imuna na probleme veličine mora da pronađe odgovarajuću meru naglašavanja da bi predstavilo lik.

Ali ovo može da posluži kao prednost. Pozorišne produkcije Kralja lavova i produkcije masaka naglašavaju likove obično iz komičnih razloga. Što se tiče lutaka koje nastupaju u Šekspirovim ili drugim dramama, verujem da ljudi obavljaju bolji posao nego lutke. Lutke vladaju tom retkom arenom u kojoj se ističu u krajnostima – kao antropoidna čudovišta, leteće animirane figure ili pak pokazuju sposobnost da se raščlane i preobraze kao u sicilijanskim predstavama s lutkama na štapu.

Moje iskustvo produciranja lutkarskih predstava je daleko manje u odnosu na produciranje predstava sa trik marionetama i mjuzikla s lutkama na štapu.

R. L: *Na koji način producirate Vaše predstave kao Work-in-progress (delo u nastajanju)?*

Dž. G: Mi retko završavamo posao. Čini se da uvek treba da ispravljamo i menjamo. Da bismo zaista ocenili delo, ono mora biti izvedeno uživo, pred publikom. Povratna informacija je od suštinske važnosti. Revidirali smo i prepravljali većinu naših dela, mnogo puta. Moja produkcija Hamperdinkovog dela Ivica i Marica prepravljena je najmanje 40 puta. Tako da je naš rad zapravo uvek delo u nastajanju.

Čak i pojedinačne lutkarske tačke raznolikog stila se konstatno manjaju jer eksperimentišemo s tajmingom (pravim izborom trenutka) i trikovima tokom svakog izvođenja. Može da se desi da kopiramo marionetski nastup šest puta za svakog od mojih šest lutkara. Nekoliko meseci nakon izvođenja nove tačke sastajemo se da prodiskutujemo o tome šta najbolje funkcioniše i delimo ta iskustva sa drugih pet lutkara. Naša trupa ima korist od ovog razmenjivanja iskustava.

R. L: *Najviše nastupate za decu. Ko su deca za koju nastupate?*

Dž. G: Većina naših produkcija je namenjena deci s obzirom da je to naše primarno tržište, ali mi takođe nudimo nastupe i "porodičnoj publici". Mi unapređujemo naše predstave za izvođenje u pozorištima sa željom da okupimo generacije, da dobijemo produkciju koja će podstaknuti razgovor dece i odraslih.

Programi školskog okupljanja koji su osmišljeni s namerom da neguju muzičko obrazovanje i kulturno bogaćenje veliko su tržište za nas. Mi ispunjavamo obrazovne standarde države Kalifornije. Privatne zabave, kao što su rođendanske proslave, krštenja, kompanijski piknici, šoping centri, gradsko zelenilo, crkve i bratske organizacije takođe predstavljaju sastajališta koja imaju korist od naših predstava.

Obezbeđujemo programe i za pozorišta. Poslednjih nekoliko godina, pozorišni prezenteri su otkrili da organizovanje predstava za mlade zapravo povećava posećenost predstava za odrasle. Više od nekoliko "prezentera" je primetilo da su "pronašli tržište za koje nisu znali da postoji" zahvaljujući našim predstavama. Neki put će se desiti da jedno pozorište preveze autobusom decu iz nekoliko škola do svojih pozorišnih lokacija, u drugim prilikama pozorišta će organizovati "omladinski serijal" predstavljajući programe posebno namenjene deci, obično vikendima.

R. L: *U čemu leži magija predstava za decu?*

Dž. G: Magija leži u kvalitetu i u vrednosti razonode produkcija. Deca su zahtevnija i manje pomirljiva od odraslih, koji nastoje da budu ljubazni. Ukoliko decu ne zabavimo ili ne uključimo u program vrlo brzo postaju nemirna. Tema predstavljena na zanimljiv način, privlačna muzika, dramske pauze i iznenađenja, a iznad svega tajming neophodni su u stvaranju magije u predstavama za decu.

R. L: *Nastupate i za odrasle – Kabare za odrasle. Kakvo je Vaše iskustvo kada je reč o lutkarskom nastupu za odrasle?*

Dž. G: Takođe pripremam mnoge predstave u kabare stilu za odrasle. Tu se uglavnom radi o večernjim zabavama, rođendanskim proslavama, devojačkim večerama ili čistoj razonodi kada grupa želi da "začini" zabavu. Reklamiramo šou kao "Animatori atmosfere na žurkama!" ali naziv šoua je "Noćne lutke!". Sve je to u svrhu šale, koja uključuje tačke sa strip-tizetom marionetom (i muškom i ženskom), trbušnom plesačicom, slavnim ličnostima poput Tom Džounsa i Tine Turner, pijanicama, pokazivačima intimnih delova tela u javnosti, itd. Ljudi mogu da se smeju i ostvare interakciju sa marionetama u svojim krilima, dok bi ih možda prava stvar uvredila. Ja mogu da naglasim tačku ili da je ublažim u zavisnosti od toga kako "pročitam" publiku. Moj pijanac voli da podiže damama suknje, na primer.

Odrasli su začuđeni do koje mere su usredsređeni na lutku da zaboravljaju da sam prisutan u punoj veličini sve vreme. Nastu-

pao sam za pojedine osobe za njihov 30., 40. ili 50. rođendan! Ako se tačka s ukusom izvodi, kabare marionete mogu da urade najskandaloznije stvari kako bi izazvale urnebesnu reakciju. Mogu da primetim još nešto, a to je da se ambijentski nivo buke na zabavi povećava nakon gledanja predstave.

R. L: *Vodite školu lutkarstva u SAD. Na koji način je organizovana? Koji su Vaši saveti mladim lutkarima?*

Dž. G: Organizujem master klas s vremena na vreme. Broj studenata je ograničen na 10 i mi izrađujemo kompletnu marionetu posvećujući vreme svim aspektima kreiranja jedne profesionalne figure. Moje osoblje izrađivača lutaka mi pomaže. Određeno vreme posvećujemo skulpturi, telu, rukama i stopalima, teoriji vezivanja lutke za konac, razmatranju kostima, slikanju, animirajućim sredstvima i koncima. To je zahtevna nedelja ali naposljetku studenti obično kažu da su kreirali delo za koje nisu mislili da je moguće. Oni takođe nauče dosta o lutkarskom poslu.

Povremeno predajem na univerzitetu tokom kratkih letnjih sesija ili organizujem radionice na lutkarskim festivalima ili za aktivnosti lutkarskog udruženja.

Mladim lutkarima bih savetovao da uče što je više moguće o različitim oblastima vezanim za lutkarstvo. Učite o teatru, osvetljenju, o postavljanju na scenu. Naučite kako da montirate zvuk i traku na kompjuteru. Učite o koncepciji i dizajnu. Unapredite svoje marketinške sposobnosti i sposobnosti pisanja. Ogdledajte što više pozorišnih i lutkarskih produkcija. Iznad svega, eksperimentišite s različitim vidovima lutkarstva, materijalima i tehnikama. Analizirajte svoje veštine. Kako izgledate publici? Kako se vaš glas prenosi? Koje su to jedinstvene sposobnosti koje posedujete? Obrazovne mogućnosti su beskrajne. Iskoristite prednost neograničenog vremena koje vam je na raspolaganju dok ste još uvek mladi da vežbate i učite!

R. L: *Bili ste pilot supersonične letelice, zar ne? Koja je veza između pilotiranja i upravljanja lutkom?*

Dž. G: Obučavan sam u vojnoj jedinici vazduhoplovnih snaga Sjedinjenih Država. Obuka je uključivala sve vidove letenja. Danas, svaki vojni pilot se obučava na supersoničnoj letelici tako da to nije neobično. Nakon pet godina u aktivnoj službi po dužnosti, uglavnom u Evropi, postao sam pilot komerci-

jalne aviokompanije i konačno kapetan velike Američke aviokompanije za nešto manje od 20 godina. Stekao sam i zvanje magistra tokom prvih godina rada za komercijalnu aviokompaniju, započevši studije dok sam još uvek bio u vojsci. Moj glavni posao 24 godine bio je u avijaciji.

Nastavio sam svoje obrazovanje pohađajući časove jezika, razne biznis i marketinške tečajeve, časove kompjuterske obuke i studirajući umetnost i vajarstvo. Naposljetku, čovek će imati potrebu da se osloni na neku od ovih posebnih veština. U najmanju ruku, znaćete kada vam neko govori istinu o nečemu. Menadžment avioletova je u podjednako meri važan kao i poznavanje vazduhoplovnih pravila i sposobnost upravljanja letelicom. Mogao bih da napišem tomove o letenju avionom, ali ima mnogo pilota koji su iskusniji od mene.

Odgovarajući menadžment avioletova uključuje pripremu i sprovođenje planova leta što podrazumeva proveravanje vremenskih prilika, vetrova, linija leta, potrošnje goriva i svih delova letelice kojom će pilot upravljati. Svaki model velike komercijalne letelice zahteva obuku i sticanje posebnih dozvola. Godišnje i polugodišnje provere moraju da se prođu radi obnavljanja tih dozvola.

Lutkarstvo nije tako striktno ali postoji sličnost s menadžmentom lutkarske trupe. Komunikacija za pilote mora biti povratne prirode. Kontrolor može da izda komandu ali ako ne dobije odgovor onda ne postoji način na koji bi kontrolor na zemlji znao da li će njegova komanda biti sprovedena. Kada šaljem mejl svojim lutkarima, treba mi povratna informacija, u suprotnom neću znati da li su ga primili. Mi dva i tri puta prelazimo zadatke koji se tiču nastupa. Svaki mejl ili telefonska poruka mora imati svoj odgovor i mi vodimo belešku o svakom razgovoru. Uz ovakvu zaštitu ne postoji izgovor za nedobijanje zadatka.

Prave pilotske veštine samo su periferno povezane s lutkarstvom. Bezbedno i stalozeno upravljanje letelicom, posebno letelicom s putnicima zahteva miran doprinos kontrolama letelice. Upravljanje lutkama koje teče glatko je poželjnije od grčevitog cimanja lutke gore dole i ishitrenih izlaznih pokreta. Lutka je reprezentacija lika, ideje ili emocije. Pokret lutke mora preneti i unaprediti ovaj aspekt.